

Saša Randelović¹

Milojko Arsić²

Svetozar Tanasković³

UTICAJ BEZGOTOVINSKE TRANZICIJE NA SIVU EKONOMIJU I PORESKE PRIHODE U SRBIJI: AŽURIRANE PROCENE

KLJUČNI NALAZI

- Promena ponašanja povezana sa pandemijom COVID-19 ubrzala je bezgotovinsku tranziciju u Evropi. U 2021. u odnosu na 2019. godinu ukupna vrednost bezgotovinskih plaćanja u EU je nominalno porasla za 27% (realno za 22,5%). Srbija je sa nominalnim rastom od 59,3% u 2021. u odnosu na 2019. bila među dve zemlje u Evropi (zajedno sa Litvanijom), sa najbržim rastom bezgotovinskih plaćanja u tom periodu.
- Ukupna vrednost bezgotovinskih plaćanja u Srbiji u 2021. godini iznosila je 11,9% BDP, što je za 3,9 procentnih poena BDP-a više u odnosu na 2019. godinu, ali i dalje značajno ispod proseka EU-CIE (17,3% BDP) i proseka EU-27 (19,9% BDP).
- Imajući u vidu rezultate prethodnih ekonometrijskih studija o elastičnosti bezgotovinske prema sivoj ekonomiji i jazu u zastupljenosti bezgotovinskih plaćanja u 2021. godini, procenjuje se da bi smanjenje jaza u Srbiji u odnosu na zemlje članice EU iz Centralne i Istočne Evrope (EU-CIE) u pogledu relativne vrednosti bezgotovinskih plaćanja, bilo povezano sa smanjenjem udela sive ekonomije u Srbiji za 1,9% BDP-a, što bi moglo doneti dodatne poreske prihode od 0,7% BDP-a, odnosno oko 380 miliona evra godišnje.

¹ Redovni profesor Univerziteta u Beogradu – Ekonomskog fakulteta i istraživač FREN-a.

² Redovni profesor Univerziteta u Beogradu – Ekonomskog fakulteta i istraživač FREN-a.

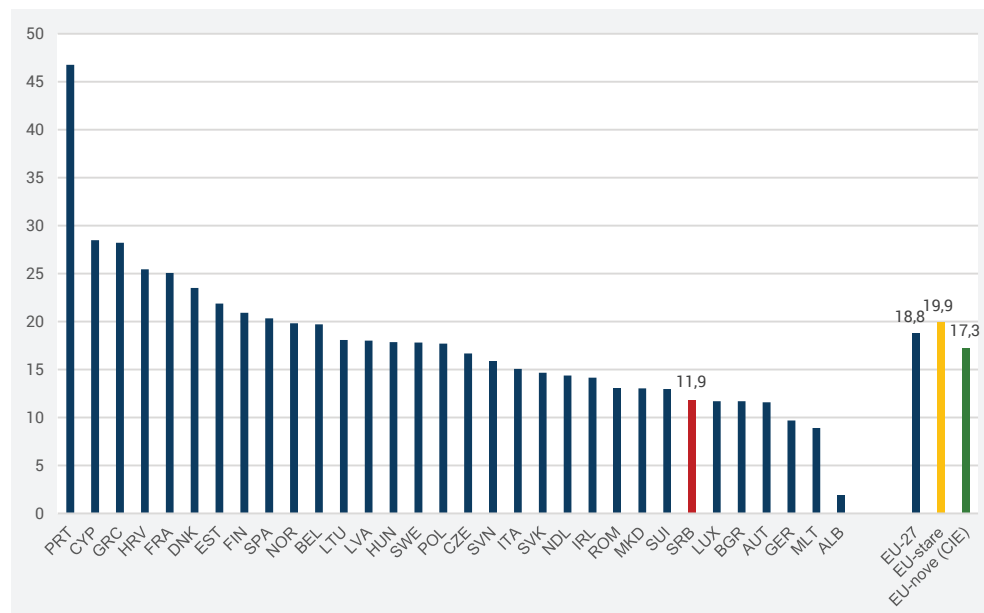
³ Docent Univerziteta u Beogradu – Ekonomskog fakulteta i istraživač FREN-a.

AŽURIRANA ANALIZA

Ovaj izveštaj predstavlja ažuriranu procenu uticaja bezgotovinske tranzicije u Srbiji na sivu ekonomiju i poreske prihode, uzimajući u obzir stvarne podatke o bezgotovinskih plaćanjima i nacionalnim računima u 2020. i 2021. godini.⁴

Digitalna transformacija i postepena promena navika potrošača doveli su do značajnog prelaska na bezgotovinsko plaćanje u maloprodajnim transakcijama u Evropi tokom protekle decenije. Tokom 2020. i 2021. godine, bezgotovinsku tranziciju dodatno je podstakla promena režima života i poslovanja, usled ograničenja povezanim sa pandemijom COVID-19. Podaci Evropske centralne banke (ECB) o bezgotovinskim plaćanjima pokazuju da je u svim osim u jednoj⁵ državi članici EU ukupna vrednost bezgotovinskih plaćanja u 2021. godini porasla u odnosu na 2019. Godinu. Prosečna stopa rasta vrednosti bezgotovinskih transakcija u EU-27. u 2021. godini bila je za gotovo 27 % nominalno, odnosno 22,5% realno (usmereno na inflaciju) veća nego u 2019. godini.⁶ S druge strane, ukupna vrednost bezgotovinskih plaćanja u Srbiji (u milionima evra) u 2021. godini nominalno je porasla za 59,3% (tj. za blizu 50% realno), u odnosu na 2019. godinu, što znači da je Srbija (zajedno sa Litvanijom) bila jedna od dve najbolje rangirane zemlje u Evropi po brzini rasta bezgotovinskih transakcija u tom periodu.

Grafikon 1: Vrednost bezgotovinskih plaćanja u 2021. (% BDP)

Izvor: Obračun autora na osnovu podataka ECB i NBS

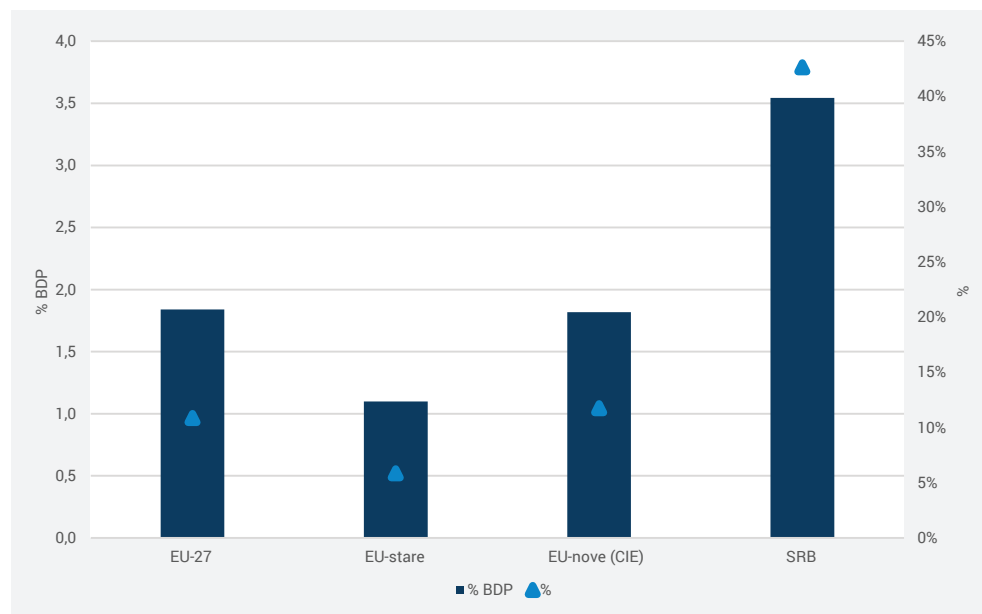
⁴ Godina 2021. je bila poslednja za koju su uporedivi podaci o bezgotovinskim plaćanjima za zemlje članice EU bili dostupni u bazi podataka ECB, u vreme pripreme ažuriranog izveštaja (februar 2024).

⁵ Holandiji.

⁶ Pod pojmom „bezgotovinska plaćanja“ ovde se podrazumevaju transakcije kartičnog plaćanja na POS terminalima i transakcije kartičnog plaćanja putem Interneta za kupovinu robe i usluga unutar zemlje.

Zbog veoma snažnog rasta nominalne vrednosti bezgotovinskih plaćanja, koji je znatno nadmašio dinamiku BDP-a, relativna vrednost bezgotovinskih plaćanja u Srbiji je porasla za 3,9 procentnih poena BDP-a, sa 8% BDP-a u 2019. na 11,9% BDP-a u 2021, što je ekvivalentno povećanju od 40% (Grafikon 2). Shodno tome, relativna vrednost bezgotovinskih transakcija u Srbiji (iskazano kao % BDP) u 2021. godini iznosila je 63% proseka EU-27, što je znatno više nego u 2019. godini (49% proseka EU-27). Međutim, i pored značajnog napretka u bezgotovinskoj tranziciji, jaz u relativnoj vrednosti bezgotovinskog plaćanja (kao % BDP) u Srbiji u 2021. godini u odnosu na prosek EU-27 i EU-CEE ostao je izražen (Grafikon 1.)

Grafikon 2:
Promena vrednosti
bezgotovinskog
plaćanja u odnosu na
BDP (2019-2021)

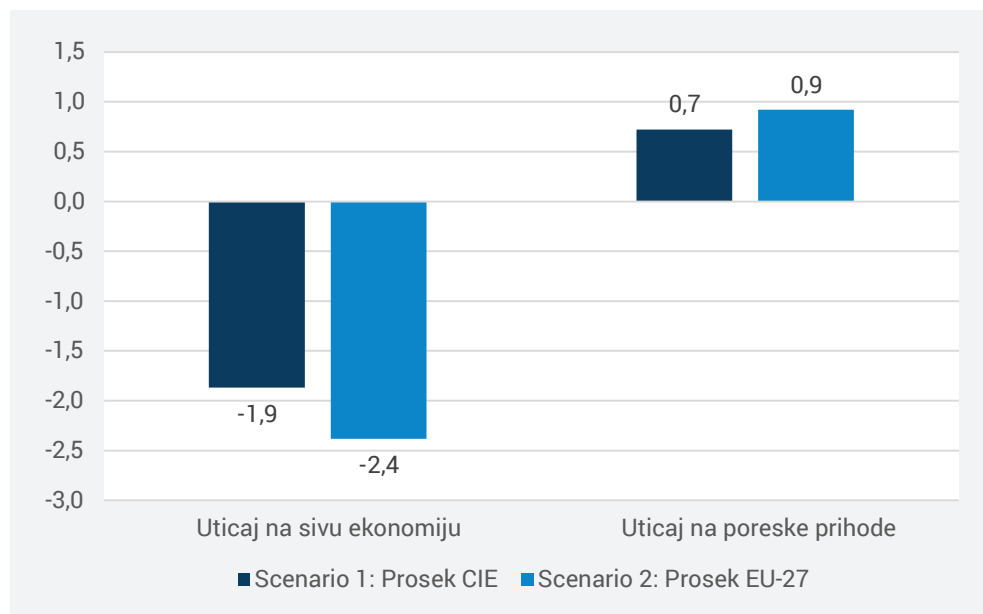
Izvor: Obračun autora na osnovu podataka ECB i NBS

Prema ekonometrijskoj studiji (Randelović, et al. 2021) o sivoj ekonomiji i fiskalnim efektima bezgotovinske tranzicije u Evropi, elastičnost sive ekonomije na bezgotovinsku ekonomiju bila je blizu -0,041. Imajući u vidu jaz u relativnom udelu bezgotovinskih plaćanja u Srbiji i zemljama članicama EU u 2021. godini, procenjuje se da bi smanjenje tog jaza u Srbiji u odnosu na EU-CIE bilo povezano sa smanjenjem relativnog udela sive ekonomije za 1,9% BDP-a. U slučaju potpune konvergencije sa prosekom EU-27, uticaj na smanjenje sive ekonomije u Srbiji bio bi još izraženiji i iznosio bi 2,4% BDP-a (Grafikon 3).

Kako su u 2021. godini poreski prihodi činili 38,6% BDP-a, gore pomenuti pad sive ekonomije vezan za bezgotovinsku tranziciju bi rezultirao povećanjem poreskih prihoda za 0,7% BDP-a (u slučaju konvergencije u relativnoj razvijenosti bezgotovinskih plaćanja u odnosu na prosek EU-CIE), odnosno za 0,9% BDP-a (u slučaju konvergencije sa prosekom EU-27).

Grafikon 3:

Uticaj povećanja bezgotovinskih plaćanja na sivu ekonomiju i poreske prihode u Srbiji (% BDP)

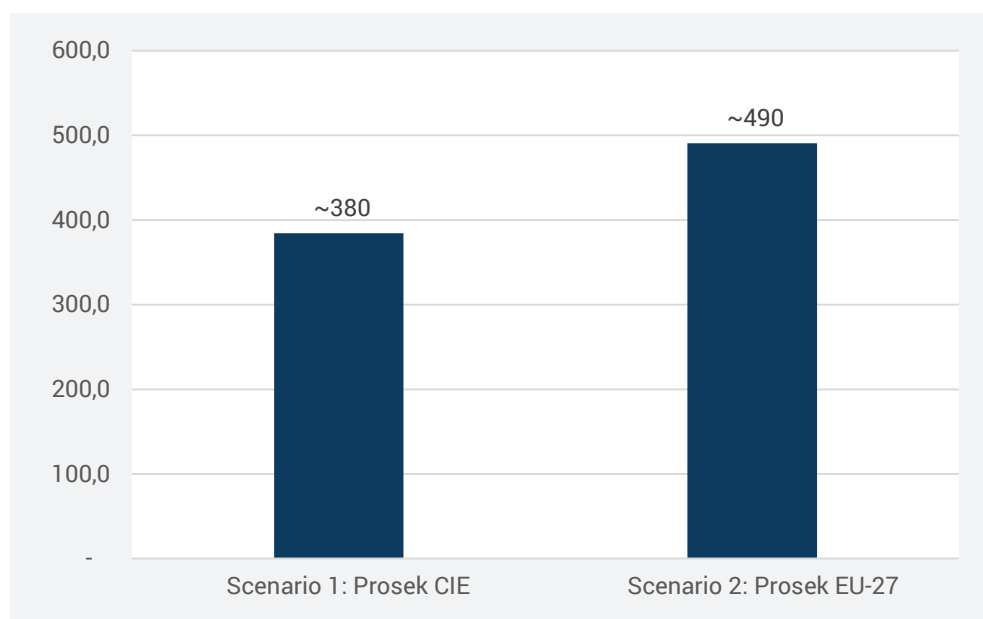

Izvor: Obračun autora na osnovu podataka ECB i NBS

Kada se prevedu u nominalne izraze, ovi rezultati sugerišu da bi, kada bi Srbija dostigla prosek EU-CIE u pogledu relativnog udela bezgotovinskih plaćanja (% BDP) u 2021. godini, *ceteris paribus*, to rezultiralo povećanjem poreških prihoda za oko 380 miliona evra godišnje, dok bi u slučaju izjednačavanja sa prosekom EU-27 u pogledu razvijenosti bezgotovinskih plaćanja, dodatni poreski prihodi iznosili blizu 490 miliona evra (Grafikon 4).

Grafikon 4:

Uticaj povećanja bezgotovinskih plaćanja na poreske prihode u Srbiji (mil. evra)

Izvor: Obračun autora na osnovu podataka ECB i NBS

ZAHVALNOST I OGRANIČENJE ODGOVORNOSTI

Ova studija urađena je u okviru projekta „Makroekonomsko istraživanje bezgotovinskog plaćanja u Srbiji“, koji se finansira kroz program develoPPP koji sprovodi Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH) u ime nemačkog Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ).

Projekat je sastavni deo Nacionalne inicijative za bezgotovinsko plaćanje (Srbija) – „Bolji način“, projekta koji zajedno sprovode GIZ i kompanije Visa i Mastercard u partnerstvu sa NALED-om i Ministarstvom finansija Republike Srbije.

Autori su jedini odgovorni za sadržaj predstavljen u ovoj studiji.

